

25. domobranske pješačke pukovnije, što je zanimljiv pokazatelj da je ta publikacija u Habsburgovcima odanom, ali i izrazito hrvatskom duhu imala distribuciju izvan Hrvatske i Slavonije. Premda ponešto nedotjerana jezika, zanimljiv je spoj ozbiljnosti i blago subverzivne šaljivosti zacijelo još prije rata u Puli tiskana razglednica „Deset zapovijedi vojnika-mornara” (primjerice, posljednja zapovijed glasi: „Kod nastupa stalnog dopusta izgubi se iz Pule po noći, da te tvoje ljubčice, i vjeronjci ne ulove i ovdje pridrže”). Među ostalim predmetima koje su sudionici donijeli iz rata izdvaja se utjecaj modre mornaričke odore M. Šešelja, po obrascu koje se do danas kroje odore opuzenskih i slivanjskih čuvara Kristova groba.

Na kraju knjige donose se „Zaključak” (str. 69) te „Izvori i literatura” (str. 70–71). Upozoravajući na činjenicu da u dolini Neretve još uvijek ne postoji skupno spomen-obilježje poginulima u Prvom svjetskom ratu, autori zaključno pozivaju na promjenu takva nemara te potiču na slične usmenopovijesne projekte, koji su danas u tehničkom smislu znatno jednostavniji nego prije, a može ih se i lakše diseminirati. Tom njihovu pozivu pridružujemo se i sami, ocjenjujući za kraj da su u ovoj knjizi razmjerno nevelikoga opsega uspjele uravnoteženi istraživački i sintezni prinosi, što ju čini lako pristupačnim, popularnim štivom, ali ne na štetu mnoštva podataka i putokaza za daljnja istraživanja, čime ima vrijednost ne samo na lokalnoj nego i na nacionalnoj razini.

Filip Hameršak

Pavo Barišić, *Ante Starčević. Ideali, slobode i prava*
(Zagreb: Školska knjiga, 2022), 311 str.

Nakon dugo vremena ponovo smo dobili knjigu o Ocu Domovine. Pojavila se u svjetlu 200. obljetnice Starčevićeva rođenja i činjenice da njegovo jedinstveno djelo možemo bez sumnje promatrati kao jednu od nezaobilaznih točaka hrvatskoga razvitka i simbol borbe za neovisnost i državotvornost u nimalo povoljnim okolnostima za njihovu ostvarivost. O povijesnom ambijentu dobro nam govori jedna od poznatih Starčevićevih maksima upućena njegovim slušateljima: „Ako pak u vremenima vaših praunuka u ovom narodu bude petdeset muževah, osvedočenih o svetosti slobode i zauzetih za svoj narod, mi učinismo više negoli su agitatori ikada učinili.”

Autor je studije Pavo Barišić, otprije potvrđen kao istraživač Starčevićeve političke filozofije i filozofije državnoga prava. U njoj se uočava autorova otvorenost prema predmetu istraživanja jer on u uvodu poziva sve povjesničare, napose mlađa pokoljenja, da se na skrupulozan način bave starčevićanskom idejom i određivanjem njezina mjesta u hrvatskoj prošlosti. Usto, u svojem pisanju ne zanemaruje dosege dosadašnje historiografije, iz čega se uočava

posvećenost zadanoj temi istraživanja i težnja k objektivnom pristupu, što sve više nedostaje u pristupima novijih autora, sklonih selektivnom proučavanju vrela i literature.

Ponajprije vrijedi naglasiti autorovu želju da u prvi plan stavi opće vrijednosti Starčevićevih misli i pogleda, nasuprot nametnutom teretu proturječja koja su izvirala iz neostvarivosti hrvatske državnosti i punije afirmacije hrvatske nacije. Čitanjem knjige stvara se dojam da možemo naknadno povezati i određene paneuropske vrijednosti suvremenijega podrijetla, koje Barišić osobno zastupa u javnosti, s onima iz stvaralaštva velikoga Starca, poput primjene ideja slobode, vladavine prava, demokracije i drugih oblika suvremeno interpretiranoga pravaštva poput ljudskih i građanskih prava. Drugim riječima, u knjizi se svjedoči u kojoj je mjeri Starčević mnoga nadahnuća pronalazio u europskoj i svjetskoj zbilji svojega vremena i zašto je često s pravom proživljavao hrvatski položaj utjecajima međunarodne politike, pokazujući pritom kako se želja za slobodom mogla prenositi „transnacionalnim obzorjem”.

Uz isticanje klasične naobrazbe, zamjetan je prostor posvećen i francuskim uzorima, koji su očigledno duboko utjecali na izričaj Oca Domovine, što je vidljivo u brojnim njegovim javnim govorima i napisima te privatnim pismima. Francuska revolucija bila je često zamjetna u njegovim čežnjama za samosvojnim životom i shvaćanjem pojma nacije u suvremenom okruženju. Štoviše, vidi se i širi prostor idejnih gibanja, ponajprije vidljiv i u američkom poticaju preko poznavanja djela Thomasa Jeffersona i njegova ideala o neovisnom posjedniku kao kralježnici demokratskoga sustava, što možemo posredno vezati i uz ondašnje propitivanje vrijednosti republikanizma.

Za povjesničare su osobito zanimljivi i izazovni novi prilozi o Starčevićevu školovanju na Kraljevskom sveučilištu u Pešti, koji su obrađeni kroz popise hrvatskih studenata iz 1830-ih i 1840-ih te klasificirani po pripadnosti Zagrebačkoj, Senjskoj i Đakovačkoj biskupiji. Riječ je o vrijednom nalazu koji ukazuje na vrijeme oblikovanja društvene elite različitoga socijalnog podrijetla koja će obilježiti nadolazeće razdoblje imenovanjima na biskupske položaje ili dolaskom na položaje političkih prvaka različitih stranaka. Osobito su izdvojeni slučajevi polaznika Josipa Jurja Strossmayera i Eugena Kvaternika, ali ne treba zanemariti i niz eminentnih pojedinaca bitnih za razumijevanje ideja unionizma (Antun Stojanović i Hugo Marinović), tj. one političke koncepcije koja je ustvari odigrala dominantnu ulogu u hrvatskoj povijesti u drugoj polovini XIX. stoljeća, obilježenoj hrvatsko-mađarskim odnosima.

U knjizi se vješto razvija i intrigantna ocjena o Starčevićevu autorstvu poznatih *Političkih iskrica* iz 1848./49., koje su bile potpisane inicijalima A. Z., a dosad su se uglavnom vezivale uz Ivana Mažuranića. U forenzičnom pristupu tim aforizmima, koji se sastoji od raščlambe sadržaja i stila, autor zaključuje da su vjerojatno proizašli iz Starčevićeva pera, uzevši u obzir i više drugih razloga zbog kojih bi se mogla istaknuti takva ocjena. Ta hipoteza potkrijepljena navedenim činjenicama zaslužuje potragu za novim dokazima koji bi još više rasvijetlili Starčevićev položaj na javnoj sceni u njegovoj ranoj ili pretpravaškoj fazi djelovanja.

Analiza o autorstvu *Političkih iskrica* vodi nas i u još širu usporedbu Starčevića i Mažuranića, koja ocrtava nekadašnji sraz oporbe i vlasti, neovisnoga intelektualca i visokoga javnog činovnika – kancelara i bana – u službi Monarhije. Barišić ih prati u kontinuitetu, pokazujući njihova bliska ishodišta, koja se u kritičnim vremenima 1860-ih, uoči donošenja Hrvatsko-ugarske nagodbe, nepremostivo razdvajaju, pri čemu svaki od njih za sebe odigrava krupnu ulogu u preobrazbi ondašnje Hrvatske. Mažuranić je kao lojalni podanik Monarhije bio zadužen za praktičnu izgradnju novoga sustava zemaljske autonomije, pri čemu je pragmatično nastojao izvoditi ono što se moglo provesti. Starčević je držao do druge zadaće, po kojoj on kao pisac i govornik treba u javnosti skidati krinke i uvijek upozoravati na „istinu i neistinu, lijepo i ružno, dobro i zlo, plemenito i sramotno, korisno i škodljivo, pravo i krivo” i toga se načela držao kad je god mogao. U tom ih kolopletu protimbi autor nastoji približiti kao „sinove domovine” koji izvršavaju svoje osobne misije u podijeljenoj zemlji s krnjim ovlastima. Slično će se poslije dogoditi i pri usporedbi biskupa Strossmayera i Starčevića. Ostaje otvorenim pitanjem koliko su svi navedeni velikani uza svoje neprijeporne zasluge ustrajavali na vlastitim pogledima na različite političke stvari, pridonoseći tako podjeli duhova.

U prilog potpunijem poznavanju Starčevićeve prirode idu i dijelovi studije koji se bave njegovim književnim opusom, filološkim ekskurzijama, prilagodbama tradicije modernim izazovima, procjenama estetskih dosega i drugim temama, koji su ga potvrdili kao književnika, filozofa i političara neslomljiva značaja. Barišić je u pisanju koncilijantan i nastoji, svjestan negativnih učinaka političko-stranačkih borbi, pronaći izričaj kojim bi pomirio često nepomirljive aktere udaljene povijesti.

Na kraju treba pohvaliti i izdavača, odnosno urednicu knjige koja je na vrlo privlačan način otisnuta, puna vjernih podataka i bogata ilustracijama koje nas približavaju vremenu Starčevićeva života i njegova okruženja od najranijih dana u zadružnim kolibama vojnokrajiške Like do reprezentativnoga doma u Zagrebu, u kojem je umro pri kraju XIX. stoljeća. Objavljeni prilozi tako solidno ilustriraju put do posebnoga simbola hrvatske nacije.

Ovom monografijom potvrdila se ocjena o Starčeviću kao originalnom i dosljednom intelektualcu, angažiranom u politici, kojega s pravom i danas možemo svrstati među neprolazne povijesne ličnosti čije su ideje fundamentalno utjecale na hrvatski povijesni put. Knjiga će zasigurno poslužiti kao poticaj daljnjim saznanjima o Starčeviću, što zahtijeva još dublja arhivska istraživanja, detektiranje novih vrela i otkrivanja novih spoznaja. Upravo je Barišićev razrađeni prijedlog o kritičkom izdavanju Starčevićevih sabranih djela dobra ideja da zanimanje za Oca Domovine ne stane s obilježavanjem navedene obljetnice. Za poznavanje vlastitih korijena i izbjegavanje lutanja uvijek je dobro poznavati povijesna kretanja.

Stjepan Matković